

Rejnuš, Miloš

**České středověké dějiny v Učenných zápiskach Instituta
slavjanovedenija**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1957, vol. 6, iss. C4, pp. 159-161

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102652>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

hanns XXII., QF 28. Studien zu den Sekretregistern Benedikts XII., QF 29, Studien zur Registrierung der politischen Briefe und der allgemeinen Verwaltungssachen Johannis XXII., QF 30, Einführung in das Registerwesen des avignonesischen Papstums, QF 31 atd.

³ Kromě ukázky v tabulkách Steffenových je v pražské univerzitní knihovně i faksimile registra super negotio Romani imperii (Bibl. Vaticana, Řím 1927) s úvodem Peitzovým, které jsem nyní v ruce neměla.

⁴ Srov. na př. CDB I, č. 352, 359, 360; CDB III, č. 8, 9 atd.

⁵ Bude třeba také uvážit, do jaké míry lze přijmout Bockův soud (str. 354), že za Innocence III. všechny přísahy věrnosti byly zlistňovány na základě formulí předepsaných kurií, také pro přísahy věrnosti Premysla II.

⁶ P. Kehr, Das Briefbuch des Thomas von Gaëta, QF 8, str. 22.

⁷ Bock tu starší práce neuvádí, ačkoli práce *Kaltenbrunnerova*, *Römische Studien. I. Die päpstlichen Register des 13. Jahrhunderts*, MIOG 5, str. 213—294 a zvláště *Rodenbergova*, *Über die Register Honorius III., Gregors IX. und Innocenz IV.*, NA 10, str. 507—578 přinášejí dosti podnětů.

⁸ Na dorsu napsané R je na př. na listinách Honoria III. (CDB II, č. 144, 247, 256), na listinách Innocence IV. (Reg I, č. 1112 Al a 1207).

⁹ W. Diekamp, *Zum päpstlichen Urkundenwesen des XI., XII. und der ersten Hälfte des XIII. Jahrhunderts*. MIOG 3, str. 601.

¹⁰ U Alexandra IV. na př. na listinách Reg II, č. 298, 308 A2, A3, 314, u Klimenta IV. Reg II, č. 593 a 596 atd.

¹¹ Na str. 336 uvádí Bock doklad, že do register byla zapsána potvrzená privilegia „propter viarium pericula“; jistě se tak nestalo, jak Bock zdůrazňuje, na příkaz papežův, ale nepochybně na žádost příjemcovu, neboť jen ten musel mít zájem na tom, aby měl obsah privilegií zabezpečen.

¹² O ztrátě původních register mluví také H. Foerster v článku *Beispiele mittelalterlicher Urkundenkritik*, otisktném v témž ročníku AZ (50/51), str. 303.

Sáša Dušková

České středověké dějiny v Učenných zápiskach Institutu slavjanovedenija.

Institut slavjanovedenija sovětské Akademie věd vydává od r. 1949 jednou až dvakrát do roka rozsáhlou publikaci, přinášející studie z historické a filologické problematiky slovanských národů. Z mnoha článků pojednávajících o československých dějinách chceme si stručně všimnout těch, které se týkají období feudalismu.

O nové řešení obtížné otázky vzniku našich středověkých měst usiluje A. I. Vinogradovová v článku „K voprosu o voznikovenii gorodov v Čechii“ (Uč. zap. X, 1954, str. 389—412). Vinogradovová odmítá zastaralý názor, který spojoval vznik českých měst s přílivem německých kolonistů, a zdůrazňuje, že česká města jako střediska řemeslnické výroby a obchodu povstala z vnitřních příčin dávno před kolonisační; jejich počátky klade nejméně do 9. stol. Z autorčina výkladu vskutku vyplývá, že řemeslo u nás dosáhlo už v období raného feudalismu jistého stupně specialisace, čímž předpoklady pro rozvoj měst byly nesporně dány. Na druhé straně však nelze nevidět terminologickou kolísavost, s níž Vinogradovová používá pojmu města za zcela rozmanitých okolností. Zejména u slova „civitas“ nepočítá s možností dvojího významu (hrad — město) a všechny Kosmovy „civitates“ prohlašuje za města. Odtud pak plynou i některé nesrovnalosti, když se o rané feudální město, jež má být střediskem řemesla a obchodu, praví, že mělo převážně agrární ráz. Autorka také dosti zanedbává celou otázku výrobních vztahů. K slabším stránkám práce patří i pramenná kritika: Vinogradovová svoje vývody opírá nejednou i o moderní Bočkova falsa. Metodickým přínosem článku je naproti tomu snaha o využití výsledků bádání archeologického. Jakkoli je autorčina these o předkolonisačním původu českých měst správná, zašla Vinogradovová ve svých závěrech někde dále, než dovoluje střízlivá interpretace pramenů.

Rovněž v článku „Česšjke čechi XIV — načala XV v. i socialnaja borba vnutri ich“ (Uč. zap. XI, 1955, str. 260—288) dokazuje Vinogradovová existenci důležitého společenského jevu, tentokrát městských cechů, pro dobu starší než se domnívala dosavadní historiografie. Tvrdí totiž, že české cechy byly ve 14., ba i ve 13. stol. plně rozvinuty, neboť cechovní reglementace, sociální diferenciace uvnitř cechu a stupňující se úsilí monopolisační — jak se s nimi u nás v této době setkáváme — jsou známky vyvinutého cechovního zřízení, které v počátcích cechů nexistují; Vinogradovová srovnává se západními zeměmi, kde lépe dochované pramenný materiál umožňuje sledovat vývoj cechů od samých počátků. I když autorčiny závěry působí přesvědčivě, nelze zapomenat, že se tu dokazuje pouze per analogiam — a je otázkou, pokud je tento způsob argumentace ve studovaném

období únosný. Také jisté ztotožnění cechovních poměrů ve 14. stol. se stol. 13. je pojetím novým, které by mělo být podloženo průkazněji. Spolehlivých výsledků se Vinogradovová dopracovala v druhé části studie, kde si všímá růstu sociálního napětí a dosti četných projevů třídního boje ve městech předhusitské dohy. Zvláštnost českých cechů vidí Vinogradovová v tom, že ani v období svého rozkvětu nedosáhly plného výrobního monopolu a plné autonomie; příčina toho tkvěla v silné pozici německého patriciátu.

Jestliže Vinogradovová kritiku pramenů někdy zanedbala, známý již sovětský husitolog B. T. Rubcov učinil tuto kritiku přímo hlavním úkolem svého článku „Сенный источник по аграрной истории Чех накануне Великой крестьянской войны XV в.“ (Uč. zap. XI, 1955, str. 217—259). Rubcov zde hodnotí české (nikoli moravské) urbáře předhusitské doby jako historický pramen. (Navazuje vlastně na ruského historika Jasinského, který o českých urbářích výstižně pojednal již před půlstoletím.) Po podání užitečného přehledu všech známých dochovaných urbářů z předhusitského období vystihuje autor hodnotu urbáře pro studium agrárních dějin. Dochází k závěru, že urbářů lze užít zejména pro zjištění struktury a částečně i vývoje feudální renty, jakož i pro stanovení sociální diference poddaných. (Upozorňuje však, že urbáře zachycují pouze poddanské povinnosti pravidelné, nikoli množství povinností nepravidelných.) Do jisté míry lze čerpat z předhusitských urbářů i poučení o rozvoji výrobních sil na vesnici a o vývoji feudálního velkostatku; nelze však odtud zjistit celkový výnos velkostatku, počet chovaného dobytka a p. Rubcov se snaží vyřešit i poměr urbářů k listinám, zemským deskám, účtům a j. Jeho zdařilá studie znovu podtrhuje skutečnost, že dokonalejší poznání hospodářsko-sociálních poměrů není myslitelné bez předchozího zhodnocení pramenného materiálu.

Pramenná kritika je také hlavním úkolem drobnější studie B. M. Rukola „Pismo Podžio Bracciolini k Leonardo Aretinkomu i rasskaz Mladenovica kak istočniki ob Ieronime Pražskom“ (Uč. zap. III, 1951, str. 421—433). Při konfrontaci obou těchto proslulých pramenů přiblížil Rukol k aktům kostnického koncilu a dospěl k závěru, že co do věrohodnosti třeba přisoudit prvé místo zpravodaji českému. Dfio Poggia Braccioliniho přechází místy přímo v panegyrikum, neboť italský humanista, ač přímý účastník koncilu, shlížel se do značné míry v antických vzorech. Idealisaci Jeronymovy osobnosti se ovšem nevyhnul ani Petr Mladenovic. Mladenovicova zpráva však svou obsahovou závažností Braccioliniho převyšuje, protože na rozdíl od Itala, kterému byl Jeronym především vděčným literárním objektem, pokusil se Mladenovic postihnout Jeronymův osud v souvislosti s pohnutými událostmi počínajícího husitství.

Dílčím otázkám husitství věnoval dva články rovněž A. I. Ozolin. V prvním z nich, nazvaném „Manifesty goroda Pragi v gody krest'janskoi vojny v Čechii“ (Uč. zap. V, 1952, 327—342), autor demonstuje na rozboru známých husitských manifestů města Prahy jednak nedůslednost a postupný odklon kališníků (t. j. měšťansko-rytířské opisece) od revolučního hnutí, jednak rozhodující úlohu Tábora. Ukazuje, že jedině r. 1420, kdy přítomnost tábořských vojsk ovlivňovala jednání Pražanů, ozývaly se pražské manifesty rozhodnějším bojovým tónem, kdežto v pozdější době vyjadřují umírněnost a ochotu ke smíru s císařem. V pražských manifestech lze tak spatřovat přímo jakousi předzvěst Lipan. Ozolinův článek, revidující vlastně jednu ze starších prací F. M. Bartoše a napsaný ještě před vydáním Mackových monografií o husitském revolučním hnutí, přispěl v době svého vydání k novému pochopení úlohy jednotlivých tříd v husitství.

Druhý Ozolinův článek — „Gusity v Turne — K voprosu ob otklikach na češskuju krest'janskuju vojnu v Evrope“ (Uč. zap. VI, 1952, str. 331—340) — je věnován ohlasu husitství v důležitém textilním středisku Flander, v městě Tournai. České země byly s Flandry už od 13. stol. ve spojení obchodním, postupně pak k těmto hospodářským stykům přibývaly i vztahy myšlenkové. Sociální napětí ve flanderských městech s rozvinutou textilní výrobou vytvářelo vhodnou půdu pro šíření různých náboženských heresí. Již od r. 1412 působil v Tournai mnich Mikuláš, v jehož kázáních, namířených zejména proti duchovenstvu, inkvisice později nacházela četné shody s učením Viklefovým a Husovým a tyto shody zvláště zdůrazňovala. Boj inkvisice s heretiky probíhal v Tournai od té doby téměř nepřetržitě až do r. 1430. Vrcholem dosáhl tehdy, když r. 1423 vystoupil tournaiský měšťan Gilles Mersault s manifestem, hájícím husitské učení a vyzývajícím k následování českého příkladu. Gilles Mersault, který se s husitstvem seznámil jako nedobrovolný účastník křivého výpravy, vyložil ve svém manifestu dosti samostatně smysl čtyř pražských artikulů, při čemž projevil sympatie s radikálním křídlem husitů a sklon k chiliasmu. Byl zajat a po nějakém čase upálen, ale patrně právě jeho vystoupení vyvolalo hnutí měšťských řemeslníků, kteří se poté domohli jistých společenských práv. Na případu Gilles Mersaulta se ukazuje, že i ve vzdálené cizině mohlo husitství ovlivnit vnitřní společenské poměry.

Ozolin věnoval pozornost také protihabsburskému odboji r. 1547 v článku „Nacionalno-osvoboditelnoje dviženije češského naroda i vosstanije 1547 g.“ (Uč. zap. XI, 1955, str. 302—321). Oproti K. Tieftrunkovi, který se týmž thematem zabýval v sedmdesátých letech minulého století, soustředil se Ozolin pochopitelně především na stanovení příčin povstání a na postžení úlohy jednotlivých tříd. Z rozboru vývoje událostí autor vyvozuje, že důsledně setrval při odboji pouze plebejské vrstvy městského obyvatelstva spolu s venkovskými poddanými, kdežto povstávší feudálové a zámožné měšťanstvo, obávající se, aby se z původního stavovského hnutí nestalo všelidové povstání, způsobili neúspěch celé akce. K potlačení odboje významně přispěla též okolnost, že se králi Ferdinandovi podařilo oddělit měšťanstvo od šlechty. Je zvláště zajímavé, že Ozolin vidí příčiny povstání r. 1547 vedle příčin hospodářsko-spoločenských a politických zejména v napětí národnostním, v rostoucím tlaku německví v Čechách. Nelze jistě pochybovat o tom, že habsburská politika s sebou přinášela i národnostní útlak, jenž se v Čechách těžce počítával. Zda se však povstání z r. 1547 dá pojímat přímo jako hnutí národní osvobodenecké, bylo by třeba dovést průkazněji; z Ozolinovy práce samé vyplývá spíše jiný a pravděpodobnější závěr, že totiž o účasti lidových vrstev v povstání rozhodly především pohnutky sociálního rázu. O národnostních momentech dovidáme se naopak konkrétně velmi málo.

Jak vidno, studovali jmenovaní badatelé většinou themata prvořadého významu. Pro jejich práce je příznačné úsilí o postžení hlavní podstaty problému a často i smysl pro širší souvislosti. Jistý odstup od českého prostředí dává jim k tomu — vedle schopností methodických — dobré předpoklady. Na druhé straně se však týž odstup projevuje pochopitelnými nedostatky jednak rázu technického (máme tu na mysli nedostupnost některé české literatury — tak na př. Vinogradovová ve své studii o vzniku měst nepoužila základní práce Zychovy a neměla zřejmě k dispozici ani Friedrichův listinný Codex), jednak pokud jde o hlubší pochopení některých důležitých otázek (na př. Ozolin odmítá stejně Palackého jako Pekaře, nepřihlížeje k závažným rozdílům v jejich pojetí husitství; Vinogradovová zase uvádí mezi zastánci t. zv. kolonisační theorie Bretholze, který této theorii právě zásadně odporoval a pod.). Tyto nedostatky může v budoucnu odstranit užší styk pracovníků Institutu s historickou vědou československou a lze doufat, že prohloubená spolupráce přinese na obou stranách nové vědecké úspěchy.

Miloš Rejnuš

Jiří Pražák, **Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276.** (Poznámky k dějinám doksanského klášterství ve XII. a XIII. stol.) Sborník archivních prací V, 1 (1955), str. 159—203.

Zdeněk Kristen, **Neznámé — zpadělané — znění privilegia Přemysla Otakara I. pro klášter doksanský z r. 1226.** Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie II (1955), str. 89—140.

Již z titulů obou prací je patrné, že se tu autoři věnovali téměř témuž problému.¹ Přistoupili k němu jistě na sobě zcela nezávisle; J. Pražák, jak známo, připravuje v Ústředním státním archivu inventáře zrušených klášterů a Zd. Kristen sám v práci uvádí, že k thematu byl přiveden při shromažďování doplňků k vydaným svazkům Friedrichova Kodexu. Ponechám o tom, zda je účelné, abychom k témuž thematu měli najednou dvě práce; dostala bych se totiž do složitých otázek organizačních, které je zajisté třeba řešit na jiném místě. S hlediska methodického je však možno duplicitu v daném případě jenom uvítat, neboť poskytuje možnost srovnání řešení téhož problému příslušníky dvou vědeckých generací. Z. Kristen je totiž přímý žák Friedrichův a školil se diplomaticky již záhy po první světové válce, kdežto J. Pražák, žák Vojtíškův, vystudoval teprve po druhé a studie o doksanském privilegii je jeho diplomatickou prvotinou.

Zájem autorů vzbudilo tedy privilegium Přemysla I. z r. 1226, v němž se doksanskému klášteru potvrzuje jeho hospodářská država jednak vyjmenováním statků, jednak vytčením rozsahu imunity. Oba zjistili, že se v konfirmaci tohoto privilegia, vydané Přemyslem II. ve dvou vyhotoveních 13. března 1276 znění od původního dosud známého originálu do značné míry odchýlilo v částech, věnovaných soupisu statků. (V dalším uvádím listinu Přemysla I. otištěnou v CDB A, její znění v konfirmaci Přemysla II. B.) Vycházejíce pak z této skutečnosti, řešili nezbytnou otázku, za jakých okolností a kdy toto nové znění vzniklo, jaký mělo význam pro příjemce a jak je máme hodnotit s hlediska jeho pravosti.

Postup při řešení této základní otázky je u obou autorů v zásadě týž. Oba vycházejí z nově objeveného textu,² zkoumají pravost konfirmace Přemysla II. a konfrontaci s pravým privilegiem i s jinými listinami (především s ochranným privilegiem papeže Řehoře IX. z 15. května 1273) identifikují jednotlivé statky proto, aby se mohli zabývat